

RECENZE / REVIEWS

*Pavel HLAVÁČEK**

Received: 19 January 2009 Accepted: 10 April 2009

Published online: 15 June 2009

Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.151-153

ANDERSON, Jeffrey, IKENBERRY, G. John, RISSE, Thomas (eds.). *The End of the West? Crisis and Change in the Atlantic Order*. Ithaca and London: Cornell University Press 2008. 298 s. ISBN 978-0-8014-7400-2.

Nejdříve od nástupu prezidenta George W. Bushe (1/2001) do Bílého domu a nejspíše do zahájení americké invaze v Iráku (3/2003) došlo mezi Evropou a Spojenými státy k výraznému rozkolu, který mezi odborníky na mezinárodní vztahy stále vyvolává spory. Část autorů, řekněme jim pesimisté, chápe poslední transatlantickou krizi jako znamení definitivního rozpadu atlantického řádu. Podle slavné teze Roberta Kagana Američané a Evropané žijí na dvou odlišných planetách. Střet dvou světů je trvalý a natolik vážný, že nevyklučuje ani návrat k mocenské rovnováze 19. století. Optimisté naopak argumentují tím, že transatlantické vztahy procházejí od svého vzniku po 2. světové válce takřka permanentní krizí. Generální tajemník Severoatlantické aliance Jaap de Hoop Scheffer v tomto kontextu na summitu NATO v Istanbulu (2004) hovořil o překonání starých problémů a vzniku „nového atlantismu pro 21. století“.¹

Publikace „Konec Západu?“, editovaná profesory Andersonem, Ikenberrym a Risseem, se pokouší o jakousi střední cestu mezi přílišnými pesimisty a optimisty. Název práce je v tomto případě poněkud zavádějící a, jak sami autoři přiznávají, účelově provokující. Tvůrce překvapivě nesjednocuje myšlenka, že transatlantický řád dosáhl svého konce, byť zcela nezemřel. Není to ani konec vzájemné spolupráce, jak tvrdí pesimisté, není to ale ani jeden z řady vážných rozkolů, které se podaří překonat, aniž by došlo k výrazné proměně, jak by argumentovali optimisté. Jednotící linií celé publikace je myšlenka, že se Západ ocitl ve vážné krizi, která stále pokračuje, a není tedy zcela jasné, jakým směrem se budou transatlantické vztahy dále vyvíjet.

V úvodu G. John Ikenberry vysvětluje, co autoři chápou termínem krize a kdy k ní dochází („mimořádný okamžik, kdy je zpochybněna existence a životaschopnost politického řádu“, s. 3), a klade dvě základní otázky, a sice jak vážná je současná krize a jaké jsou její zdroje. Krize nastává ve chvíli, kdy se politický konflikt stává neřešitelným ve stávajících institucionálních mezích. Rozpad (breakdown) zavedených pravidel a norem je nejhorším možným řešením. V případě NATO by to znamenalo zhroutilí aliance a návrat do stavu před rokem 1949. Opakem rozpadu je stav, kdy je krize vyřešena transformací (transformation). Jde o stav, kdy obě strany musí zásadním způsobem reformovat své struktury, znovuprojednat základní pravidla a normy. To se stalo např. v devadesátých letech s NATO, které souhlasilo s intervencí „out-of-area“. Střední cesta pak znamená adaptaci (adaptation); starý pořádek není kompletně zbourán, ale zjevně nefunguje. O jeho zrušení není zájem, řešení nespočívá v pouhé reformě, nýbrž v přijetí nových pravidel a uspořádání.

Ikenberry se domnívá, že po válce v Iráku se Evropa a Spojené státy dostaly do stavu, jež charakterizuje zpochybnění základů atlantického řádu, který vznikl v letech 1941–1949. Atlantický politický řád (či Západ jako takový) je chápán jako více než pouhé bezpečnostní společenství. Západ je, respektive byl, vedle vojenské aliance (NATO) udržován politickými a hospodářskými institucemi (Atlantická charta, Brettonwoodské smlouvy, Charta OSN, Marshallův plán). Sice ještě není rozhodnuto, jak se bude vzájemná spolupráce vyvíjet dále, nicméně dle autorů

* E-mail: hlavacek@kap.zcu.cz

je více než pravděpodobné, že na jiných základech, než které vznikly v důsledku konfrontace s nacistickým Německem, respektive Sovětským svazem.

Gunter Hellmann poukazuje na skutečnost, že pokusy vysvětlit transatlantické roztržky se pohybovaly mezi dvěma extrémny: neorealisté (Kenneth Waltz, John Mearsheimer) počátkem 90. let přesvědčivě argumentovali, že po skončení studené války zákonitě zanikne i NATO, jakož i systém vzniknuvší po roce 1945. Na opačném konci stáli v polovině 90. let institucionalisté (Robert Keohane, Celeste Wallander, John Ikenberry), kteří předpokládali snadné přizpůsobení se nové realitě. V podobně extrémních pozicích (jistý rozpad versus schopnost přizpůsobit se čemukoli) se pohybovaly i úvahy konstruktivistů. Hellman upozorňuje, že euro-atlantické vztahy je třeba vnímat v širším kontextu, jako dlouhodobě se formující jev.

William I. Hitchcock, Henry R. Nau a Charles A. Kupchan krizi analyzují v historickém kontextu. Hitchcocka a Naua bychom zařadili spíše mezi optimisty. Srovnávají hloubku současné krize s předchozími, např. při obsazení Suez (1956), odchodu Francie z NATO (1966), jomkipurské válce (1973), rozmístění amerických raket středního doletu v Evropě (1983) aj. Oba se v zásadě shodují v tom, že společným znakem poslední transatlantické krize po válce v Iráku je především rozdílné chápání hrozeb. Ačkoli současný stav není vyřešen, není v posledních 50 letech nutně tím nejhorším, co Západ zažil. Kupchan vzájemné vztahy analyzuje z dlouhodobější perspektivy, konkrétně ve třech fázích: od období rovnováhy moci (1776–1905), rovnováhy strachu (1905–1941) až po kooperativní bezpečnost (1941–2001). Z celého autorského týmu je zjevně nejvíce skeptický. Ve vztazích mezi oběma břehy Atlantiku Kupchan předvídá cosi na způsob mírové koexistence z období mezi světovými válkami. Ve světle jeho dřívějších publikací však nemá daleko ke konstatování, že Západ se rozpadl ve smyslu slova „breakdown“.²

Velmi zajímavou a kontroverzní část knihy tvoří analýzy z pohledu politické ekonomie. Jens van Scherpenberg i Kathleen R. McNamara se zabývají otázkou, zda a případně jak politická krize ovlivnila vzájemné hospodářské vztahy mezi EU a USA. Oba vyvracejí, byť každý na základě odlišných teoretických perspektiv, liberální teorii, která rostoucí propojenost v oblasti obchodu a investic chápe jako předpoklad pro sblížení v oblasti politické. Samotný indikátor ekonomické interdependence chápou jako poměrně nevěrohodný ukazatel. V průběhu a po skončení irácké krize se totiž ukázalo, že rostoucí ekonomická výměna nemá žádný dopad na utišení politických sporů. Ekonomické vztahy nepůsobí při rozporech ani jako „superlepidlo“ (superglue), na druhé straně nemohou samy o sobě působit jako zdroj krize v transatlantických vztazích.

Michael Bayers a Jeffrey Anderson analyzují spory o výklad mezinárodního práva, resp. suverenity. Bayers na několika případech rozebírá interpretaci práva na sebeobranu (od britsko-americké války r. 1814 přes izraelský útok na Osirak a americké bombardování Libye v 80. letech až po odpověď na teroristické útoky z 11. září). Navzdory neshodě ohledně role mezinárodního práva po válce v Iráku Bayers nenachází žádnou krizi vzájemných vztahů, neboť postoje vlád z obou břehů Atlantiku k otázkám legitimní sebeobrany zůstaly veskrze neměnné. Anderson dospívá k podobným závěrům ohledně interpretace suverenity. Vychází z klasické Krasnerovy definice a tvrdí, že rozdíly mezi USA a Evropou spočívají pouze v rovině tzv. vestfálské suverenity, tj. ochotě omezit vlastní moc ve prospěch nadnárodní autority. V ostatních kategoriích existuje v zásadě shoda (Evropané například kritizovali Spojené státy za unilaterální politiku, ale Francie i Německo se multilateralismu vůbec nehrázely).

John A. Hall, Dieter Fuchs a Hans-Dieter Klingemann analyzují roli hodnotového systému a politickou identitu ve vzájemných vztazích. Kladou si otázku, zda má pravdu Martin S. Lipset, když na počátku 90. let minulého století potvrdil existenci „americké výjimečnosti“, nebo spíše Samuel Huntington, jenž v důsledku rostoucí imigrace od 60. let hovoří o zásadní transformaci západní civilizace. Na takovou otázku je složité odpovědět přinejmenším proto, že evropská identita na rozdíl od americké chybí. Na jedné straně se národy obou břehů Atlantiku shodnou na základních hodnotách, jako je demokracie, lidská práva a snad i tržní hospodářství. Rozcházejí se pak v míře institucionalizace těchto hodnot. V otázkách role náboženství a národní identifikace jsou Spojené státy velmi blízké Polsku. K Německu a Francii mají zase blíže v míře podpory

demokratické formy vlády nebo vnímání zodpovědnosti jednotlivce za sebe samého. Nesouhlasí se striktním dělením na Evropany z Venuše a Američany z Marsu. Věci jsou poněkud složitější. Z dlouhodobé perspektivy hodnotové rozdíly mezi USA a Evropou rostou, avšak stále nedosáhly bodu zlomu. Problém současné krize spočívá v její hloubce a délce. Předchozí hodnotové spory (např. za Reagana) měly vždy relativně krátké trvání. Autoři této části textu se shodují, že současný stav je velmi vážný a čím déle bude pokračovat, tím více bude nalomena dlouhodobá spolupráce mezi Severní Amerikou a Evropou.

Thomas Risse se v závěru pokouší o syntézu výše uvedených argumentů a potvrzuje výchozí hypotézu Ikenberryho: odmítá definitivní stanovisko ve smyslu buď rozpad, nebo přežití. Potvrzuje existenci vážné krize, nicméně občané atlantického prostoru se nemusejí obávat ohrožení „demokratického míru“. Jakým směrem se bude atlantický řád dále ubírat, je otázkou dlouhodobého vývoje (slow-moving process).

Necelý rok po vydání se publikaci „Konec Západu?“ dostalo poměrně malého ohlasu. Z předních časopisů pouze *Foreign Affairs* (listopad / prosinec 2008) otiskl neutrální a velmi stručný komentář Phillipa H. Browna. Na obalu knihy čtenář najde ohlasy dvou recenzentů, kteří ve svém hodnocení naopak nešetřili slovy chvály. Tony Smith z Tufts University označil knihu za „povinnou četbu“ pro každého, kdo se zajímá o budoucnost politických, bezpečnostních a hospodářských vztahů mezi USA a EU. Podobně Marck A. Pollack z Temple University píše o „nejlepším přehledu transatlantických vztahů za poslední dekádu“, kniha by se dle Pollacka měla „stát povinnou pro každého, kdo se snaží pochopit změnu v transatlantickém partnerství a její dopady na teorie mezinárodních vztahů“.

Za přednost publikace můžeme označit to, že se a priori nesnaží dojít ke shodě. Není zde identifikován princip, který by vysvětlil vše. Vezmeme-li v úvahu, že vedle editorů na publikaci participovalo dalších 9 autorů z oblasti politologie, ekonomie, historie a sociologie, byl by jednoznačný konsenzus poměrně složitý. Při podrobnějším čtení zjistíme, že rozdíly mezi názory některých přispěvatelů jsou poměrně velké. Na jedné straně stojí Michael Bayers, který při analýze práva státu na sebeobranu nevidí žádný důvod, proč transatlantické vztahy označovat slovem krize. Na druhé straně vyčnívá Charles Kupchan, který už ve svých dřívějších publikacích ohlašoval konec Západu s tím, že typickým rysem mezinárodních vztahů bude nikoli střet civilizací, nýbrž návrat geopolitické rivality mezi mocnostmi Západu. To ale knize „Konec Západu?“ neubírá na její originalitě, argumentační preciznosti a metodologické zpracovanosti.

POZNÁMKY

¹ Jaap de Hoop Scheffer: A New Atlanticism for the 21st Century. Projev tajemníka NATO na summitu v Istanbulu (2004). Dostupný na WWW: <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040627a.htm> (6. 1. 2009).

² Srovnej jeho text „The End of the West“ v časopise *The Atlantic* (November 2002). Dostupný na WWW: <http://www.theatlantic.com/doc/200211/kupchan> (6. 1. 2009).

Nataša BALLOVÁ*

Received: 30 March 2009

Accepted: 10 April 2009

Published online: 15 June 2009

Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.154-155

EDMUNDS, Timothy, COTTEY, Andrew, FORSTER, Anthony (eds.). *Civil-Military Relations in Postcommunist Europe: Reviewing the Transition*. London – New York: Routledge 2006. 181 s. ISBN 0-415-37631-9.

V centru pozornosti autorů (eds.) knihy *Civil-Military Relations in Postcommunist Europe* je proces transformace vojensko-civilních vztahů v zemích střední a východní Evropy po pádu železné opony. První vydání vyšlo v roce 2006 ve Velké Británii v nakladatelství Routledge a současně také v USA a Kanadě. Editory knihy jsou Timothy Edmunds, který přednáší na katedře politologie na univerzitě v Bristolu, Andrew Cottey, přednášející na univerzitě College Cork v Irsku, a Anthony Forster, profesor politologie a mezinárodních vztahů rovněž na univerzitě v Bristolu. Autoři vyšli z předpokladu, že 15 let od pádu komunismu je již možné zhodnotit některé výsledky transformačního procesu v oblasti vojensko-civilních vztahů. Kniha se výslovně zabývá spletitostmi geneze vojensko-civilních vztahů v tomto přelomovém období a hodnotí zkušenosti Polska, Maďarska, Litvy, Rumunska, Chorvatska, Srbska, Černé Hory, Ukrajiny a Ruska na tomto poli. Je poukázáno na fakt, že země regionu přebraly tíživé dědictví v podobě ozbrojených sil, které byly významnou součástí státně-stranického systému, byly orientovány na bojové úkoly studené války, byly mohutné co do velikosti, byly zajišťovány značnými výdaji na obranu a postaveny na všeobecné branné povinnosti mužů. Dále autoři upozorňují, že po pádu komunismu země střední a východní Evropy čelily třem výzvám, které byly součástí reformy vojensko-civilních vztahů: ustavení demokratické a civilní kontroly ozbrojených sil, implementování organizačních reforem s cílem zajistit požadavky na bezpečnost a na zahraniční politiku nové éry a redefinování základů ozbrojených sil s cílem zajistit jejich legitimitu ve společnosti. Na vzorku osmi zemí bývalého sovětského bloku je ilustrováno, jak na základě interakcí mezi podobnými výzvami a odlišným národním kontextem vznikla velká rozmanitost vzorců vojensko-civilních vztahů.

V úvodu publikace jsou načrtnuty celkové závěry o transformaci vojensko-civilních vztahů. Podle autorů dřívější relativní, i když nikdy absolutní homogenita vojensko-civilních vztahů v zemích bývalého sovětského bloku byla nahrazena jejich větší diverzitou. Země vstupující do NATO a EU rozvíjely vzory vojensko-civilních vztahů podobné těm v dlouhodobě ustanovených demokraciích západní Evropy a Severní Ameriky. Autoři rovněž poukazují na skutečnost, že vojensko-civilní vztahy v bývalých státech Jugoslávie, zejména Srbsku a Černé Hoře, byly hluboce poznamenány válkou z 90. let a čelily odlišným problémům, vztahujícím se k rolím ozbrojených sil v tomto konfliktu a zahrnujícím problém odpovědnosti za válečné zločiny. Rusko, Ukrajina a další postsovětské republiky, zdá se, inklinovaly k situaci, kde vojensko-civilní vztahy jsou jednou částí „polo“ nebo „měkkého“ autoritativního režimu, zatímco ekonomické problémy vyústily ve všeobecnější degradování – deprofesionalizaci armády.

Případná intervence do domácí politiky a stupeň politické nezávislosti či vlivu armády jsou nahlíženy jako jeden z klíčových problémů vojensko-civilních vztahů. Pozornost je také věnována okolnostem a faktorům, které usnadňují civilní politickou kontrolu ozbrojených sil a ustanovení demokratických vojensko-civilních vztahů. Je naznačen mechanismus, s jehož pomocí byly, v době direktivního státního socialismu, vytvořeny specifické vztahy mezi ozbrojenými silami a politikou a armáda se dostala pod přísnou, ale nedemokratickou kontrolu. Současně byla silně zpolitizována.

Po pádu komunismu pak neexistovaly téměř žádné struktury pro civilní, demokratickou kontrolu obranné politiky. Nové vlády čelily výzvě ustanovit civilní ministry obrany a civilní

* E-mail: Natasa.Ballova@unob.cz

personál na dřívě zcela vojenských ministerstvech, oddělit generální štáby od ministerstev obrany, ustanovit instituce pro řízení obranné politiky, zřídit parlamentní výbory a zavést procedury pro dohled nad obrannou politikou. Autoři dochází k závěru že, i přes řadu problémů, jádro států střední a východní Evropy má v současnosti funkční systém demokratické civilní kontroly obranné politiky.

Bylo zdůrazněno, že v novém politickém a strategickém prostředí bylo nutné reformovat ozbrojené síly a obrannou politiku, avšak často nebylo zcela jasné, co by to mělo znamenat v pojmech vojenské strategie, obranných výdajů a struktury armád. Na počátku 90. let pak, ve snaze demilitarizovat společnost, mnoho vlád přistoupilo k drastickému snížení obranných výdajů a zredukovalo počty příslušníků ozbrojených sil. Klíčovým urychlovačem reformy ozbrojených sil byl tlak Západu, aby dotyčné státy přispívaly k úsilí řešit mezinárodní konflikty, a snaha těchto států připojit se k NATO. Debaty o reformě obrany se vztahují ke konceptu profesionalizovaných armád. Zde lze polemizovat s názorem, že profesionalizace je ústřední determinantou šancí na etablování civilní kontroly armády, protože profesionální ozbrojené síly se pravděpodobně spíše soustředí na své vojensko-profesionální úkoly, než aby intervenovaly do domácí politiky.

Co přineslo období transformace vztahu mezi ozbrojenými silami a společností? Protože v postkomunistické Evropě došlo, podle mínění autorů, k renesanci národů, bylo možné očekávat vynoření ideje ozbrojených sil jako budovatele národa. To se však stalo jen v případě Chorvatska. Obecně nebyly ozbrojené síly nazírány jako nástroj budování národa. Dalším rysem těchto vztahů bylo opětovné vynoření vzorů, reflektujících prekomunistické historické dědictví, kdy například v Polsku a Rumunsku byly ozbrojené síly viděny jako pozitivní faktor, naopak v Československu (potažmo České republice) a Maďarsku jako neefektivní obránce národní suverenity a nepřilíš významná instituce.

Autoři si dále položili otázku, kteří činitelé řídí změny ve vojensko-civilních vztazích a co mohou znamenat pro jejich budoucí podobu. Za klíčový faktor považují domácí politické prostředí. Proto země, které nejvíce pokročily v demokratizaci, učinily také největší pokrok na poli demokratizace vojensko-civilních vztahů. Druhou sadou faktorů je vliv vnějších trendů. Podle analytiků nízká úroveň vnějších hrozeb redukuje důležitost ozbrojených sil a tím zlepšuje vyhlídky na civilní demokratickou kontrolu ozbrojených sil. Třetí sadu faktorů představuje dopad změn ve vojenské technologii a strategii na vojensko-civilní vztahy. Zde bylo zdůrazněno, že kombinace nízké úrovně vnějších hrozeb, posunu k mírovým a intervenčním operacím a takzvané revoluce ve vojenských záležitostech tlačí transformující se země k plně dobrovolným ozbrojeným silám a k další demilitarizaci společnosti. Poslední, čtvrtá sada faktorů má spojitost s dopadem širších sociálních změn na charakter vojensko-civilních vztahů. Autoři mají na mysli především koncept postmoderní společnosti, který se vynořil na Západě. Je však otázkou, v jaké míře se touto cestou vydají země bývalého sovětského bloku, které zažily kolaps komunismu, kolaps starých struktur politické autority, neoliberální ekonomické reformy a s tím spojený ústup státu, současně však řada zemí postkomunistické Evropy zůstala tradičně konzervativní ve vztahu k pojmům jako národ, víra, rodina a gender. Státy se nalézají mezi postmoderní a moderní etapou vývoje a v širším smyslu to reflektují vojensko-civilní vztahy.

Na knize si lze cenit již samotného nápadu srovnávat vývoj vojensko-civilních vztahů v několika postkomunistických zemích a poukázat na vliv odlišných národních kontextů na jejich konečnou podobu.

Ivo SAMSON*

Received: 14 December 2008 Accepted: 10 April 2009

Published online: 15 June 2009

Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.156-158

LUBOMÍR, Lupták, ONDREJCSÁK, Róbert, VALÁŠEK, Tomáš (eds.). Panoráma 2007 – 2008 – mapping security discourse. Bratislava: Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy (CENAA) 2008. 623 s. ISBN 978-80-970041-0-1.

Štyridsať článkov, popr. štúdií, ktoré nájdeme v Panoráme 2007 – 2008, sa pokúša poskytnúť čitateľovi prehľad o dianí v oblasti politického, bezpečnostno-politického, niekedy aj vojensko-politického vývoja vo svete. Diapazón tejto práce je *globálny*. Zachytiť v jednej recenzii štyri desiatky príspevkov (ich obsahovým rozborom) je nemožné a sústrediť sa len na niektoré z nich na základe osobitných tematických preferencií autora recenzie by mohlo byť nekorektné. „Recenzista“ sa preto sústreďí na nevďačnú úlohu zhodnotiť „tlstú“ knihu štyridsiaty autorov z „holistického“ aspektu.

Metodológia Panorámy 2007 – 2008 vychádza celkom nedvojzmyselne z empiricko-analytického prístupu, t.j. z aplikácie výsledkov naštudovanej literatúry z okruhu niekoľkých interdisciplín v širšej oblasti bezpečnostných a obranných štúdií: žiadna alebo maximálne zúžená teoretická časť a dôraz kladený na faktografickú deskripciu a závery. Len výnimočne však niektorý z autorov naznačuje línie svojho metodologického postupu a takmer vôbec sa nestretávame s rovinami abstrakcie alebo komparatívneho prístupu (výnimky, samozrejme existujú). V prípade prvého zdanlivého deficitu (absencia abstrakcie) ide skôr o pozitívnu črtu, pretože tento druh spracovaného textu robí text čitateľnejším a preto aj atraktívnejším pre prakticky zameraných čitateľov, napr. novinárov či študentov. Druhý deficit je možné považovať za vážnejší, ale ani tu sa autori (opäť existujú výnimky) neprehrešili proti empiricko-analytickej metóde skúmania daných fenoménov: komparácia býva výsledkom záverečného zhrnutia všetkých kapitol, čo je dosť náročná teoretická úloha. V Panoráme 2007 – 2008 také zhrnutie chýba, už aj preto, že by si vyžadovalo náročné testovanie hypotéz (fragmentácia, kontinuita, reformulácia), ktoré sa v niektorých príspevkoch celkom nekriticky uvádzajú.

Časové vymedzenie Panorámy na rok 2007 – 2008 nezodpovedá úplne obsahu tejto objemnej práce, keďže mnohí autori začínajú svoj opis udalostí prehistóriou v predchádzajúcich rokoch, niekedy dokonca v predchádzajúcom storočí a stretávame sa aj s exkurziami do 19. storočia. Taký hlboký historický záber opäť nemusí byť na škodu, ak ide o pokrývanie problematiky a geografických entít, resp. bezpečnostno-politických problémov a vojenských konfliktov, ktoré neboli predmetom predchádzajúcich vydaní Panorámy a sú pre čitateľa relatívne alebo úplne nové. Ak tomu tak nie je, pôsobia tieto opakujúce sa historické vsuvky kontraproduktívne a evokujú dojem, že zámerom je skôr vlastná interpretácia naštudovaného materiálu a presadzovanie (či vnucovanie) vlastného pohľadu na problém než neutrálna a kritická prezentácia problematiky.

Priestorové vymedzenie Panorámy kombinuje geografický a geopolitický priestor tak, že ho podmieňuje politickým, resp. strategickým časom. Z odborného politicko-geografického hľadiska je takéto hybridné „zaškatulkovanie sveta“ veľmi sporné, ale vzhľadom na charakter práce, ktorá v názve sľubuje podať prehľad o tom, čo sa dialo vo svete v oblasti bezpečnosti v bezprostredne predchádzajúcom roku, môže byť také priestorová štruktúra sveta pochopiteľná. Problémom je práve len skutočnosť, že časové vymedzenie obsahu niektorých príspevkov nie je celkom kompatibilné s názvom knihy. V knihe sa objavuje celkom päť geograficko-geopolitických celkov: A: Transatlantický priestor; B: Postkomunistická Európa; C: Postsovietsky priestor; D: Blízky Východ a Afrika; E: Ďaleký východ.

* E-mail: samson@sfp.sk

Už na prvý pohľad je zrejmé, že ide o tematickú duplicitu, ba „triplicitu“: transatlantický priestor, samozrejme, zahŕňa aj „postkomunistickú Európu“ aj „postsovietsky priestor“ a obrátene, obe tieto historické politické entity patria či už celkom, alebo čiastočne do transatlantického priestoru. Navyše, samotné separovanie postsovietskeho priestoru a postkomunistickej Európy je mimoriadne sporné, keďže ide o priestorové *contradictio in adiecto*.

Kvalita príspevkov kolíše veľmi mimoriadne. Tzv. vedeckú hodnotu nikto neočakáva, pretože má ísť explicitne o odborné analytické články, popr. štúdie. Skôr je problémom to, že časť príspevkov sa veľmi blíži k žurnalistickému chápaniu, ako pokrývať „current affairs“. V tomto prípade však aj pozitívne kritické hodnotenie veľmi závisí od jednotlivého recenzenta. Pri množstve vstupov (štyri desiatky) sa daný recenzent nechce pustiť do hodnotenia deficitov alebo, naopak, predností jednotlivých príspevkov, pretože to by bolo na škodu komplexnému hodnoteniu. Súhrnne zhodnotené (s uvážením tých lepších aj horších článkov či štúdií), je však možné konštatovať, že vnútorná štruktúra jednotlivých textov je veľmi odlišná tak kvalitou, ako aj obsahom.

Aj *samotná kohézia* jednotlivých príspevkov prezrádza určitý deficit koncepčného prístupu. V niektorých z celkom piatich okruhov sa to darí veľmi dobre (napr. v kapitole A: Transatlantický priestor), inde (kapitola D: Blízky východ a Afrika) vzniká skôr pocit, že ide o náhodný zhuk mimoriadne nekoherentných príspevkov. To je celkom pochopiteľné aj preto, že transatlantický, resp. euro-atlantický priestor je dlhodobým predmetom záujmu a výskumu slovenských aj českých analytikov (odborníkov, výskumníkov, komentátorov), zatiaľ čo na tak širokú oblasť ako je hybrid „Blízky východ a Afrika“ existuje v oboch krajinách len málo zdatných expertov.

Pre čitateľa zo strednej a vôbec z „postkomunistickej Európy“ (nielen zo Slovenska) je zväčša kľúčovou otázkou záujmu euro-atlantický priestor. Je preto dobre, že v kapitole venovanej transatlantickému priestoru sa podarilo sklbiť do logickej obsahovej sekvencie tak hlavných hráčov, ako aj kľúčové problémy spolu s technickými a procesnými problémami: NATO, problematika euro-amerických vzťahov, európsky aj americký prínos v spôsobilostiach, vojensko-technické záležitosti aliancie ako celku a oboch strán Atlantiku oddelene.

V porovnaní s tým vyzerajú kapitoly o postsovietskom priestore (kapitola C) a a Blízkom východe a Afrike (kapitola D) veľmi chudobne. Jednak čo odbornej expertízy, jednak čo do obsahového členenia. Ak sa za postsovietsky priestor považuje bývalý ZSSR mínus členské krajiny NATO, potom stredoázijský priestor je veľmi ochudobnený a neproporčne veľký dôraz sa kladie na oblasť severného Kaukazu, čo by nebolo negatívom, ak by sa tak nedialo na úkor Ukrajiny, ktorú v celej knihe prakticky nevidno. Navyše, tri z piatich príspevkov v tejto kapitole pochádzajú od jedného autora.

Kapitola o postkomunistikej Európe (kapitola B) patrí spoločne s kapitolou zahŕňajúcou príspevky k otázke tranatlantického priestoru k tým dvom lepším v celej knihe, ale štrukturálne usporiadanie sledu jednotlivých statí a článkov nemá tú logiku, ako v predchádzajúcom okruhu A (transatlantický priestor): geografický faktor „skáče“ od strednej Európy k západnému Balkánu a je navyše prerušovaný mimogeografickými a mimogeopolitickými vsuvkami (napr. o energetickej bezpečnosti).

Kapitola Ďaleký východ (kapitola E) dokladuje dve skutočnosti: po prvé, deficit v oblasti expertov na túto oblasť, resp. neschopnosť zadovážiť si pre túto publikáciu ďalších expertov (Japonsko by si určite zaslúžilo prinajmenšom samostatný príspevok) a po druhé, malý záujem stredo európskeho odborného publika o tento región (iste, s výnimkou horúcich tém ako severokórejský jadrový program alebo latentná hrozba konfliktu medzi pevninskou Čínou a Taiwanom).

Ideologizácia niektorých pohľadov je zrejmalá, ale to je problém, ktorý sa nedarí odstrániť ani v mnohých iných sumárnych publikáciách tohto druhu, ktoré vznikajú v západnej Európe, v severnej Amerike alebo v iných častiach demokratického veta.

Autor tejto recenzie sa celkom (aj keď nie bez výhrad) hlási ku kladným oceneniam, ktoré na úvod knihy zazneli („Dobrozdania“), pokúša sa však poukázať na určité problémové plochy práce,

ktoré sa dajú časom odstrániť. Kniha je jednoznačne jedinečná, potrebná, na Slovensku nemá paralelu a treba ju permanentne kvalitatívne vylepšovať.

Karel ZETOCHA *

Received: 10 April 2009

Accepted: 10 April 2009

Published online: 15 June 2009

Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.158-159

BRODIE, Bernard. Strategy in the Missile Age. Santa Monica: RAND Corporation 2007. 423 s. ISBN 0833042246.

Kniha Bernarda Brodieho není zdaleka nová, naopak letos je tomu přesně padesát let, co vyšlo její první vydání. Spíše než o recenzi jde o představení klasiky, se kterou by měl být seznámen každý zájemce o problematiku strategických studií. Bernarda Brodieho je bezesporu možné považovat za jednoho ze zakladatelů moderních strategických studií. Přelomovým textem na cestě k etablování studia strategie na akademické půdě byl jeho článek Strategie jako věda z roku 1949.¹ Brodie navazuje na známý výrok, že strategie je příliš důležitá, než aby byla ponechána generálům, který pronesl Georges Clemenceau, francouzský premiér z období první světové války. Podle Brodieho se vojenské strategii nedostávalo dostatečné pozornosti na poli vědecké komunity. Strategie vyžaduje systematickou analýzu založenou na vědecké metodologii.

V padesátých letech to byl především tehdy čerstvě založený think tank RAND, kde vznikaly nejprogresivnější myšlenky v oblasti strategických studií. Na půdě RAND působil též Brodie, který zde roku 1959 poprvé vydal knihu Strategy in the Missile Age. Ani půl století po svém vydání tato, ve své době přelomová, publikace neupadla v zapomnění. O tom svědčí její poslední vydání z roku 2007, které vyšlo u příležitosti šedesátého výročí založení RAND.

Bernard Brodie vychází z analýzy starších prací sahajících od Claszewitze přes francouzské strategické myšlení před první světovou válkou až po Douheta. Díky široké znalosti problematiky a invenci, se kterou Brodie k tématu přistupuje, se jedná o část, která ani po padesáti letech od svého vydání neztratí na přitažlivosti. Brodieho schopnost interpretovat klasické strategické myšlení, identifikovat nejdůležitější body a propojit je s tehdy známými událostmi činí z jeho analýzy nestárnoucí text. Přes poutavý rozbor myšlení klasiků jako jsou Clausewitz, Jomini, či Foch, je klíčovou postavou pro další Brodieho argumentaci Douhet.

Giulio Douhet ve své knize The Command of the Air (1921) prezentoval teorii vedení války, které se později dostalo pozornosti hlavně u letectva. Douhet rozvinul myšlenku prvního úderu vedeného prostřednictvím letectva. Kládl důraz na existenci strategického letectva, které prostřednictvím masivního bombardování mohlo přenést válku za frontové linie. Vzdušné údery měly zlomit protivníkovu schopnost a vůli pokračovat ve válce, aniž by muselo dojít k porážce jeho pozemních sil.

Zkušenost z druhé světové války ale Douhetovy myšlenky z velké části vyvrátila, neboť se ukázalo, že samotné bombardovací letectvo není dostatečně silným nástrojem k vynucení kapitulace protivníka. Komplexní rozbor Douheta zakončuje Brodie tvrzením, že pro Douhetovy myšlenky nastává pravý čas teprve s příchodem nukleárních zbraní. Douhet totiž ve své době silně přecenil technické možnosti letectva a účinnost leteckých bomb. S nástupem strategických bombardérů vybavených nukleárními bombami ale dochází k zásadní změně a Douhetovy myšlenky o výhodnosti prvního odzbrojujícího úderu dostávají reálný základ.

* E-mail: Karel.Zetocha@unob.cz

Do hry však vstupuje nový způsob dopravy bomb. Spojení raket s nukleární bombou dovádí k dokonalosti triumf útoku nad obranou. Již Douhet zdůrazňoval převahu útoku nad obranou ve vzduchu, ale až díky prudkému rozvoji raketové technologie po druhé světové válce došly jeho předpoklady naplnění.

Brodie pokračuje rozbořením situace z konce padesátých let, kdy již bylo jasné, že oba protivníci ve studené válce jsou vystaveni možnosti prvního zdrcujícího úderu, proti kterému neexistuje adekvátní obrana. Obrana nejenže reálně neexistovala, ale neexistovaly ani pozitivní vyhlídky na možnost získání aktivních obranných prostředků. Brodie podrobně rozebírá tehdy často skloňovaná slova jako první úder, odstrašení, obrana atd. Přestože šlo o již dříve známé a užívané termíny, Brodie provádí jejich podrobný rozbor z pozice akademické, což bylo novinkou. Problematika hodnověrného odstrašení, uchování schopnosti odvety či limitované války provázela teoretickou debatu v oblasti strategie po celé období studené války. Brodie zde jako první jasně vymezil terminologii, která se stala základem pro další diskuse v rámci akademického studia vojenské strategie.

Bernard Brodie dokáže kombinovat teoretické úvahy s řadou historických příkladů, které jsou doplněny o rozvahu praktických technických a politických omezení. Do svých úvah nad možnými strategiemi Brodie zahrnuje faktory jako psychologie vojenských velitelů či rozpočtová omezení pro vývoj a rozmístění zbraňových systémů. V závěru knihy autor probírá jednotlivé možnosti politického rozhodování USA v oblasti vojenské strategie v období jaderného soupeření. Brodie naznačuje praktická omezení, se kterými je nutné při promyšlení vhodné strategie počítat, a zvažuje možné, dokonce i nechtěné, dopady učiněných rozhodnutí.

K přečtení knihy *Strategy in the missile Age* má dnes otevřenou cestu doslova každý. RAND totiž k šedesátému výročí svého založení nejen znovu vydal texty, které se staly klasikou, ale také zpřístupnil jejich originální vydání. Elektronickou podobu knihy *Strategy in the Missile Age* tak zájemci mohou zdarma získat na internetových stránkách RAND (http://www.rand.org/pubs/commercial_books/CB137-1/).

POZNÁMKY

¹ BRODIE, Bernard. *Strategy as a Science*. *World Politics*, roč. 1, č. 4, 1949, s. 467–488.

*Radim VICĀR**

Received: 10 April 2009

Accepted: 10 April 2009

Published online: 15 June 2009

Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.159-161

EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál 2009. 328 s. ISBN 978-80-7367-540-0.

Publikace „Mezinárodní bezpečnost v době globalizace“ představuje zatím poslední příspěvek doc. PhDr. Jana Eichlera, CSc. k otázkám mezinárodní bezpečnosti. Již v práci „Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století“ z roku 2006 nabídl zejména teoretický pohled na otázky mezinárodní bezpečnosti a zabýval se vývojem a proměnami mezinárodní bezpečnosti od dob studené války. V titulu „Terorismus a války na počátku 21. století“ z roku 2007 se pak soustředil na

* E-mail: radim.vicar@unob.cz

charakteristiku globálního terorismu válek na přelomu tisíciletí a jejich vzájemné propojení. V nejnovější publikaci, kterou vydalo na počátku roku 2009 nakladatelství Portál, se autor rozhodl navázat na výše zmíněné monografie s cílem poskytnout široké odborné veřejnosti, jež se zajímá o otázky mezinárodní bezpečnosti, aktuální poznatky.

V první nejrozsáhlejší kapitole seznamuje autor čtenáře se základními pojmy z teorie bezpečnosti, které se běžně používají, ale bývají různě vykládány. Nechybí vymezení pojmů jako „bezpečnost“, „hrozba“, „riziko“, „mír“, „válka“ či „globalizace“. Autor se neomezuje na pouhé zjednodušující a zužující vymezení těchto pojmů prostřednictvím definic, ale svůj výklad naopak široce směřuje k problémům při používání těchto pojmů, historickým aspektům, vymezení pojmů v anglickém a francouzském jazyce, odlišným přístupům k těmto pojmům ze strany představitelů realismu, neorealismu, liberalismu, neoliberalismu, konstruktivismu a kritické teorie. Nechybí ani nové pojmy, které se objevily v posledních letech v publikacích světových autorů.

Druhá kapitola rozpracovává problematiku válek, které proběhly na konci minulého století v různých koutech světa (Afrika, Asie, Latinská Amerika, Perský záliv). Autor se věnuje dynamickému vývoji ve světě po skončení studené války, vnitrostátním válkám, které mají v dnešním globalizovaném světě závažný mezinárodní dopad (tzv. internationalized internal conflicts), hodnotí jednotlivé války, vysvětluje jejich mezinárodněpolitické a vojenské příčiny. Čtenář tak má možnost nahlédnout na ozbrojené konflikty, které probíhaly v posledních letech v té části světa, již autor podobně jako Francis Fukuyama označuje za historickou. Autor stručně, ale výstižně glosuje nejvýznamnější konflikty zejména za posledních patnáct let (občanská válka a genocida ve Rwandě, vnitrostátní válka na Srí Lance nebo v Kolumbii), připojuje ve vhodném rozsahu statistické údaje a cenné odkazy na relevantní zahraniční literaturu. Zvláštní pozornosti v druhé kapitole se těší tzv. velké války pod vedením USA, do kterých se zapojil i tzv. posthistorický svět (tedy Západ). Tady si autor klade zajímavé otázky v souvislosti s operací Pouštní bouře a uspořádáním mezinárodních vztahů po této operaci nebo s kontroverzní manifestací vojenských schopností NATO a zejména USA při operaci Spojenecká síla na Balkánském poloostrově.

V závěrečné třetí kapitole se Jan Eichler zabývá mezinárodním terorismem, jeho příčinami, principy jeho působení a způsoby boje proti němu. Autor zde vymezuje tři hlavní vývojové formy terorismu (národní, mezinárodní a globální terorismus), podává definice těchto pojmů a stručnou charakteristiku, hodnotí motivy a dopady teroristických útoků na počátku 21. století v USA a Evropě. Nejvýznamnější místo má v této kapitole globální terorismus. V souvislosti s ním má čtenář možnost se zprostředkovaně seznámit s teoretickým hodnocením myslitelů nejvýznamnějších proudů teorie mezinárodních vztahů (jako je např. Stephen Walt, Robert Pape, Philip Gordon, Jeremy Shapiro, Francis Fukuyama, Paul Rogers, Michael McGwire, Philip S. Golub či Ulrich Beck). Kniha tak může velice dobře sloužit jako užitečný prostředek k podrobnějšímu studiu přístupů v publikacích těchto zahraničních autorů. Přispívá k tomu i srozumitelný systém průběžných odkazů pod čarou a obsáhlý (přes 130 relevantních titulů) seznam monografií, zařazený na konci publikace, stejně jako věcný rejstřík.

Třetí kapitola je obohacena o hlavní rysy dvou velkých vojenských operací spuštěných v Afghánistánu a Iráku po nástupu globálního terorismu. Autor hodnotí význam operace Trvalá svoboda, připojuje postoje představitelů a obyvatel světových mocností k válce v Iráku (např. kritickou roli Izraele při prosazování vojenského úderu), popisuje charakter operací a přeměnu jasně vyhrané války ve vleklý asymetrický konflikt. Za pozornost stojí i postřehy k rusko-gruzínské válce (2008), kterou autor charakterizuje prostřednictvím tří hlavních tragických rysů: nepřiměřeného násilí, nerozlišeného násilí a vzájemné msty a krutosti. Na válku nahlíží i z pohledu mezinárodního práva, neopomíná angažovanost mezinárodního společenství a připojuje zajímavé postřehy z diskusí v odborných a akademických kruzích.

Na samotný závěr autor připojil stručnou, avšak aktuální charakteristiku hlavních aktérů mezinárodních bezpečnostních vztahů, mezi které zařadil především „silné“ státy (USA, Rusko, Čína) a nejdůležitější mezinárodní organizace (OSN, NATO, EU). Prostor tak dostala očekávání

spojovaná s nástupem 44. prezidenta USA, Národní obranná strategie 2008, zhodnocení vojenské síly dnešního Ruska nebo čínský zájem na integraci do globálních struktur.

Tato kniha poukazuje na významné proměny mezinárodní bezpečnosti za posledních dvacet let po skončení studené války. Má ambice stát se vítanou a užitečnou pomůckou pro vysokoškolské pedagogy a studenty mezinárodních vztahů a příbuzných oborů pro svoji komplexnost a srozumitelnost. Neměla by zůstat stranou zájmu politologů i těch, kteří se chtějí orientovat v současné mezinárodní situaci.
